

פניני הדרך היומי

לקט פנינים יקרים ונחמדים על סדר הדרך היומי

עירובין נו-סב | שבת שמיני עצרת | גליון מס' 40

דף נו.

למה לא פירש כרש"י, דסוגיין כאן מוכח כן דרק אלפים נתנו להם ורק אלף הי' לשדות וכרמים. וכתב הכסף משנה: ואף על גב דברייתא דכיצד מעברין מסייע לי' לרש"י, דחאה רבינו מקמי מתניי כפשטה. וכתב שם המגיה תימה לי על התירוץ הזה, דהא מתניי סתמא קתני, ואיכא למשמע הכי ואיכא למשמע הכי, וכיון דברייתא מפרשה למילתיי הכי הוי לן לאסבורי.

ועיי"ש בהגהות נימוקי מהרא"י שיישב שיטת הרמב"ם על פי מה דאיתא בנדריים נ"ו ע"ב דהנודר מהעיר אסור להיכנס לעיבורה של עיר, דילפינן מקרא דיהושע דעיבורה של עיר כעיר הוא, ומותר להיכנס לתחומה דכתיב ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה, אלמא דרחמנא קרי לה מבחוץ. והשתא אם נימא כשיטת רש"י דהאלפים של השדות וכרמים מדדו מיד מקיר העיר, הא הרי עיבורה של עיר הוא כעיר, ואיך מדדו מקיר העיר, אולם להרמב"ם ניחא, שהרי הי' אלף מגרש ורק אח"כ הי' אלפים שדות וכרמים. ולכן פסק הרמב"ם כסוגיא דנדריים. ועיין עוד בהגהות רש"ש שם על הרמב"ם ובקרבן אורה כאן.

דף נז:

ולא ימדוד אלא כנגד לבו - כתב הריטב"א דהוא הדין דיכול למדוד בהנחת חבל על גבי קרקע, ולא בא למעט אלא שלא יניח אחד כנגד ראשו ואחד כנגד רגלו ונמצא שהוא ממעט בתחומין, והביאו בביאור הלכה (סי' שצ"ט סעיף ג' ד"ה ישים). אמנם במאירי כאן לא כתב כן, שכתב והסכימו להיות במדה שומה כנגד הלב, מפני שהעין מצויה לכיון בה יותר ביושר משיתנהו כנגד הראש וכנגד הרגלים. עכ"ל.

כל עיר שיש בה מעלות ומורדות, אדם ובהמה שבה מזקינין בחצי ימיהם וכו' - וברש"י: מפני הטורח.

ולפי"ז גם מי שגר בעליה, זיקנה קופצת עליו, וכ"ה בחופת אליהו רבה שבסוף הספר ראשית חכמה (שער שלושה): שלושה מזקינין בלא זמנם, הדר בעליה וכו'. וכ"ה באבות דרבי נתן סו"פ כה שהדר בעליה חייו אינן חיים, וכתב הרה"צ הכהן מלובלין בספר דברי סופרים אות ו' שהוא ע"פ הגמ' כאן. וע"ע מגדים חדשים. ובספר מנחם משיב (ח"ב עמוד של) הביא ממדרש תנאים, דערי מקלט לא היו בהם מעלות ומורדות שנאמר וחי בהם ולא שימותו בחצי ימיהם, יעו"ש.

דף נז:

תניא אמר רבי אליעזר ברבי יוסי תחום ערי לויים אלפים אמה, צא מהן אלף אמה מגרש, נמצא מגרש רביע כו' - ומבואר יוצא שרק אלפים אמה נתנו ללויים אלף למגרש לשדות וכרמים, וכן מבואר מהמשך חשבונות שבגמרא, וכ"כ רש"י בערכין (ל"ג ע"ב) בפירוש, וכן כתב בפירושו על התורה (מסעי ל"ה, ד): הא כיצד, אלפים הוא נותן להם מסביב, ומהם אלף הפנימים למגרש, והחיצונים לשדות וכרמים. ואף על גב דתנן במתניתין (סוטה כ"ז ע"ב) רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אלף אמה מגרש ואלפים אמה שדות וכרמים, היינו שהאלפים לשדות וכרמים אלף מתוכה למגרש.

אמנם הרמב"ם פסק בהל' שמיטין ויובלות (פ"א ה"ב): מגרשי העיר כבר נתפרשו בתורה שהם שלשת אלפים אמה לכל רוח כו'. אלף הראשונות מגרש ואלפים מודדין חוץ למגרש לשדות ולכרמים, ע"כ. וכבר תמהו שם מהר"י קורקוס והכסף משנה

כתב החתם סופר (שבת דף קמז): 'מה שנראה לי שנולד לך זה מנהג לחדש חידושים יותר מדאי ... אכן ע"י החידושים בכל דף ועמוד עי"ז זוכר הכל ומילתא דתמיה מידבר דכירא, והנסיין מעיד לנו ע"ז ויודע אני בעצמי'.

דף נח:

אין מודדין אלא מן המומחה - פירש"י שרק מומחה ובקי במדידה הוא יכול למדוד ולקדר. וכן פירש הרמב"ם בפייהמ"ש וז"ל: מומחה הוא האדם המהיר במלאכתו באיזו מלאכה שתהיה או בחכמה מן החכמות, ורוצה בכאן שיהי' חכם בתשבורת (כלו' בחכמת החשבון) מהיר במדידת הקרקע. וברא"ש (סי' ז') כתב שלכן הגיה רש"י אין מודדין אלא מומחה. וכתב דבירושלמי (הלכה ד') משמע כפירוש רש"י שכתב אמשנתינו בהדיוט שריבה אין שומעין לו, כלומר דרק מומחה יכול למדוד ולא הדיוט.

אמנם רבינו חננאל גרס כגירסתינו אין מודדין אלא "מן המומחה", ומפרש דהוא מלשון הכתוב (מסעי לד) ומחה על כתף ים כנרת, כלומר שהגבול הלך ישר ליד הכנרת ולא התעגל עם הכנרת (ולפי זה הי' חלק מעבר הכנרת המזרחי, מלמעלה ומלמטה שייך לארץ ישראל), והרא"ש (שם) כתב שצריך למדוד ישר ומכוון כנגד העיר, שלא ילך לצדדין וימדוד לפי שנוח לו שם דאין שם עיקולים וכדו', ואח"כ ירצה לבא כנגד העיר וצופה ומביט כנגד מדתו, אלא צריך למדוד ישר כנגד העיר, דאי עביד הכי, זמנין דטפי, שיש הרים וגיאיות שצריך לקצר או למדוד מדידה יפה. ע"כ. ועיין בריטב"א ובהגהות הב"ח על הרי"ף אות מ'.

ועיין בתוס' חדשים בגליון המשניות (צוין כאן במסורת הש"ס) שדחה ראית הרא"ש לפירש"י מן הירושלמי, די"ל דהירושלמי לא קאי ארישא אין מודדין אלא מן המומחה, אלא קאי אסיפא ריבה לא' ומיעט למקום אחר, ששומעין למקום שריבה, שהוא רק במומחה שריבה ולא בהדיוט שריבה.

ועיי"ש עוד שנשאר בצ"ע על גירסת רש"י דהול"ל "אין מודדין אלא מומחין" ולמה פתח בלשון רבים וסיים בלשון יחיד. וצ"ע.

דף נט:

ריבה אחד ומיעט אחד שומעין לזה שריבה - כתב בס' חשוקי חמד: שאלה. נאמר במסכת עירובין דף נט ע"א ריבה אחד ומיעט אחד, [ופרש"י ששני בני אדם מדדו את תחום שבת, זה מיעט וזה ריבה] שומעין לזה שריבה, וכך נפסק בשו"ע (סימן שצט ס"ט). וביאר המשנ"ב (ס"ק לה) הטעם מפני שתחומין דרבנן, ואזלינן לקולא ואמרינן דהשני טעה. מה הדין אם אחד מהמודדים הוא ירא ה' מרבים, וניכר שהוא מדקדק גדול בתורה ובמצוות, האם הולכים אחרי דבריו כשאומר להחמיר?

תשובה. מסתימות הדברים שסתמום הפוסקים ולא חלקו, משמע דאם שניהם יראי ה', אלא שאחד מהם יותר, לא אלזינן אלא אחר המיקל, כי תחומין דרבנן.

והיכן נמצא מקום הלב באדם: הנה בילקוט שמעוני (תחילת משלי) איתא: היכן חכמה נתונה בלב, שנתונה באמצע האדם. וכן הוא בזוהר (פרשת שלח דף קסא ע"ב) ולבא שארי באמצעיתא דכל גופא. וכן הוא בפרשת פנחס (דף רכא ע"ב) שירושלים היא באמצע העולם, כמו הלב שהיא באמצע הגוף. וכן הוא בבעל הטורים (דברים ח ד) 'לבבו' עולה מ'. וכן ג"כ הלב באמצע הגוף כמו המ' שהיא באמצע האלפא ביתא.

מאידך מצינו שהלב אינו באמצע האדם, אלא הכרס, כמבואר במדרש (שיר השירים רבה פ"ז אות ב) 'בטנך ערמת חטים', זה תורת כהנים, מה כרס זה, הלב מכאן והכרעים מכאן, והוא באמצע, כך תורת כהנים שני ספרים מכאן ושני ספרים מכאן והוא באמצע.

ובמדרש (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח פ"ו, פסיקתא פרשת בשלח פרק טו סימן ח): 'קפאו תהומות בלב ים' כשם שלב האדם נתון משני חלקיו ולמעלה כלפי הראש, כך כפה עליהם הים משני חלקיו ולמעלה. ובדעת זקנים מבעלי התוספות (שמות טו ח) 'קפאו תהומות בלב ים'. השני שלישים שלמטה קפאו, והשליש של מעלה נבקע, שאלו נבקע למטה עד תהום, לא היו יכולין לצאת ממנו, והיינו דכתיב בלב ים, כמו שהלב נתון בגוף האדם, יש שני שלישים למטה ממנו ושליש למעלה ממנו.

ולכאורה מובן יותר, פירוש הזה שהלב בשני שלישים, והכרס הוא באמצע, כמו שאנו רואים במציאות, ואולי יש לתרץ שאין בזה סתירה, וכמו שכתב האבן עזרא (שם) 'בלב ים', באמצע הגוף, כנגד רוחב הגוף.

ולפי זה מיושב הכל, שלאורך הגוף הלב נמצא בשליש העליון, אבל לרוחב הגוף, הלב הוא באמצע. (חשוקי חמד).

ובדרך אגב בעניין מקום הלב נציין נמי לדברי הבן איש חי (שנה ראשונה פרשת כי תשא סעיף ג) שכתב: 'יכה בעת הודוי ביד ימין כפוף באגרוף על הלב שהוא עומד בצד שמאל הכאות בנחת, ועל כל תיבה מן הודוי הכאה וכנז' בשער הכונות. **וכבר ידוע דמקום הלב הוא תחת הדד בארבע או חמש אצבעות נמשך לצד פנים**, וכל אדם יהיה נזהר להכות שם על הלב, ולא כאותם המכים למעלה מן הדד או על הדד עצמו, דאין זה מקום הלב. והטעם דמכה על הלב לפי הפשט, להורות דהלב גרם לו כל אלו העונות, אך באמת אין זה עיקר הטעם אלא יש לזה טעם נסתר כפי הסוד כמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות שעושה האדם בהכאה זו על הלב תיקון גדול'.

של פתח החצר אי גבוהה יי חשיבה מחיצה ואכתי הפתח אוסר, וצ"ע.

דף ס.

א"ר יהודה עיר אחת היתה ביהודה וחדשה שמה והיו בה חמשים דיורים אנשים ונשים וטף ובה היו משערים חכמים, והיא היתה שיר- וכתב בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ד סימן נז): ומשמע קצת שהוא ערך שיעור קהל שיהיו שם עשרה תושבים שעוסקים להרויח ממון ולפרנס אשה ושלשה ילדים.

דף ס:

היה מודד ובא, וכלתה מדתו, בחצי העיר, אין לו אלא חצי העיר. כלתה מדתו בסוף העיר, נעשת לו כל העיר כד' אמות ומשלימין לו את השאר- חידוש גדול הביא האליהו רבא (סי' ת"ח ס"ק ג') בשם הראב"ן דלאו דוקא אם כלתה מדתו בסוף העיר נעשית לו כל העיר כד' אמות ומשלימין לו את השאר, אלא אם כלתה מדתו ברוב העיר, רובו ככולו, ונעשיתו לו כל העיר כד' אמות ומשלימין לו את השאר. ורק בכלתה מדתו באמצע העיר או פחות מזה, אין לו אלא כפי מדתו.

אמנם הא"ר כתב שמסתימת כל הפוסקים לא משמע כן, ולא נעשית לו כל העיר כד' אמות רק אם כלתה מדתו בסוף העיר ממש, אבל פחות מזה אין לו אלא כפי מדתו.

אין אלו אלא דברי נביאות - וכתבו התוס': אומר ר"י דבכ"מ שאומר אין אלו אלא דברי נביאות הוי לשבח כלומר אין חכמה כזו שמבין לחלק כל כך סברא מועטת וברוח הקדש אמר. [אמנם בפרק קמא דב"ב (דף יב.) כתבו התוס' דגם "אין אלו אלא דברי נביאות" לא לשבח קאמר אלא כלומר שאומר בלא טעם. ועי' מש"כ החיד"א בס' יעיר און מע' הנ' אות ז'].

וראה בס' גליוני הש"ס (ירושלמי, מסכת שביעית פרק ט הלכה א) ע"ד הגמ' שם: צפה ר"ש בן יוחי ברוח הקודש, שכתב: כזה בירושלמי סוטה פ"א ה"ד צפה ר' מאיר ברוח הקודש ובירושלמי ע"ז פ"א ה"ט כיון ר' גמליאל ברוח הקודש וזהו גם בבבלי עירובין ס"ד ב' וע"ע בבלי עירובין ס' ב' אין אלו אלא דברי נביאות ובתוס' כלומר אין חכמה כזו שמבין לחלק כל כך סברא מועטת וברוח הקודש אמר ע"ש והך **דבבלי סנהדרין י"א א' משמתו נביאים האחרונים כו' נסתלקה רוח הקודש מישראל צ"ל דתרי גווי רוח הקודש הם** וע"ע ירושלמי שלהי סוטה יש ביניכם שנים ראויים לרוח הקודש כו'.

ונראה להביא קצת ראיה שהרי עבד נאמן, כדברי הרא"ה (בבדק הבית בית א שאר א, ז ע"א) שכתב בשם רבינו משה שמה שכתבה המשנה שאפילו עבד נאמן, הכוונה היא כשהוא בהכחשה, דהיינו שיש כנגדו אחר שחולק עליו, ובכל זאת שומעים לעבד, מפני שתחומין דרבנן, יעו"ש. ואמנם הביאור הלכה (סימן שצט ס"א ד"ה עד כאן) סובר שעבד לא נאמן במדידת תחום שבת אפילו כשהוא בעצמו, מפני שהמדידה צריכה להיות על ידי מומחה, צריך לומר שהרא"ה מייירי באופן שידוע שהעבד מומחה. עכ"פ חזינן מדבריו שעבד נאמן נגד בן חורין, ויש מזה קצת ראיה, להאמין ולסמוך במדידת התחום למומחה נגד ת"ת.

והנה כל זה בעירובין, אבל ישנם דברים שהיראת שמים זהו מודד עיקרי, וידוע שכשהיו מראים למו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל כמה סוגי כתב של פרשיותיו תפילין ומזוזות, והיו שואלים אותו מה מהם הכי טוב, וכולם היו מהודרים, היה משיב: כולם יפים, אך צריך לבחור את הפרשיות שהסופר הוא היותר ירא שמים.

ויעוין בקול יעקב (לב קטו) שאם יש סופר אחד שכותב האותיות כתיקונם, וכדינם, וירא שמים מרבים, אף על פי שאין כתיבתו דומה לאחר שאינו מוחזק כל כך בכשרות יכתוב הוא וכו', עכ"ל.

דף נט:

כגון דעביד דקה, וכי הא דאמר רב אידי בר אבין אמר רב חסדא אחד מבני מבוי שעשה דקה לפתחו אינו אוסר על בני מבוי- פירש"י דקה. פתח נמוך בראש כל מבוי דגלו אדעתיהו לאסתלוקי כל חד מחבריה. ובתוס' ד"ה דעבוד דקה כתבו, מחיצה גבוה ד' טפחים כגון איצטבא בפני המבוי. וכן נפסק להלכה בשו"ע או"ח (סי' שצ"ב סעיף ד') וז"ל עיר שנשתתפו כל יושביה חוץ ממבוי אחד הרי זה אוסר על כולם, ואם בנו מצבה על פתח המבוי אינו אוסר עליהם. וכתב במשנ"ב (ס"ק כ"ב) הסכימו הרבה אחרונים דדי כשהוא גבוה ד' טפחים, ועיין באור זרוע שכתב דבעינן ג"כ שיהי רחב ד"ט. ובשער הציון (סק"כ) הביא: בא"ר כתב בשם הרשב"א בעבודת הקודש דדי בשגבוה ג' טפחים ורחבה ד"ט, ואם חלל הפתח רחב יותר מעשר אמות בעינן שהמחיצה יהיה גבוה י"ט, ומדברי הגר"א בס"ו מוכח דס"ל דבזה נמי מהני גבוה ארבעה טפחים.

וכתב החזו"א (בסי' צ"ה ס"ק ח') וז"ל ונראה דאם גבוהה הדקה יי יצאה מתורת דקה, דבפחות מי שאינה מחיצה, מינכר סילוק, אבל ב"י הוי מחיצה, ומיהו בפתח מבוי מהני בתורת פס ד', אבל בדקה

וראה נמי לחת"ס בתשובותיו (או"ח סי' ר"ח) שציין לדברי הראב"ד בהשגותיו (פ"ח מה' לולב ה"ה) שכתב בזה"ל: "הדס שנקטם וכו') כבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשו מכמה שנים וכו' ומקום הניחו לי מן השמים" עכ"ל.

וביאר החת"ס את הדברים: דאין הפי' רוח הקודש מענין שהי' לדוד המע"ה ולכל הנביאים, אלא הפי' רוח הקודש הוה עז"ה רוח ה' על עוסקי תורה לשמה אשר זוכין לכוון האמת אפילו אם לפי טבע חכמתם ושכלם לא ישיגו ידיהם תושיה בזו, מ"מ הקדוש ברוך הוא בחסדו יהיב חכמא לחכימא לפי שעה, דזהו ג"כ הגדרת רוח הקודש, וזהו מה שמסיים הראב"ד מקום הניחו לי מן השמים, היינו שמשמים סייעו אותו לקבל רוח קודש שיזכה לכוון האמת.

ומוסיף שם החת"ס די"ל בזה ג"כ הי' הענין אצל עתניאל בן קנז (מס' תמורה דף ט"ז ע"א) שהחזיר ע"י פלפולו הק"ו והגז"ש שנשתכחו בימי אבלו של משה, דהיינו שזכה לכוון האמת ע"י פלפול וק"ו וגז"ש מה שלא הי' בטבע חכמתו להשיג זה.

ועיי"ש שכתב דעפי"ז יהי' אפשר לפרש מ"ש במס' בבא בתרא פ"ק (דף י"ב ע"א) "אמר רב אבדימי דמן חיפה מיום שחרב ביהמ"ק וכו' אף על פי שניטלה (נבואה) מן הנביאים מן החכמים לא ניטלה", דהפי' הוא דלחכמים יש עדיין חלק נבואה, והיינו אותו חלק נבואה שמשיג ע"ד חכמתו, שהעוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה בשכלו וחכמתו, אעפ"י שאינו בכח תולדות טבע שכלו, זהו הנק' נבואה שניתנה לחכמים.

ועיי"ש שכתב דעפי"ז יהי' אפשר לפרש מ"ש במס' בבא בתרא פ"ק (דף י"ב ע"א) "אמר רב אבדימי דמן חיפה מיום שחרב ביהמ"ק וכו' אף על פי שניטלה (נבואה) מן הנביאים מן החכמים לא ניטלה", דהפי' הוא דלחכמים יש עדיין חלק נבואה, והיינו אותו חלק נבואה שמשיג ע"ד חכמתו, שהעוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה בשכלו וחכמתו, אעפ"י שאינו בכח תולדות טבע שכלו, זהו הנק' נבואה שניתנה לחכמים.

ועפי"ז מובן ג"כ דברי רב אידי כאן בסוגיין עפי"ד התוס', דהפי' הוא דבכח החכמה והשכל הטבעי שיש להחכם אין לו יכולת לחלק סברא כ"כ מועטת, אבל בדברי נבואה ורוה"ק שמסייע השי"ת לעוסקים בתורה לשמה יכולין להגיע לחלק ג"כ בכזו סברא מועטת.

דף סב.

אלא דכו"ע דירת עכו"ם ל"ש דירה והכא בגזירה שמא ילמד ממעשיו קמפלגי - בספר צדקת הצדיק מרבינו צדוק הכהן מלובלין (אות ר"ה) מביא טעם

עוד נציין לחידוש שכתב לחדש בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' ז') והו"ד בבאר היטב (או"ח סי' שפ"ב ס"ק ה') וז"ל: "ובפרטות דדין זה שיאסר הוא מטעם גזירה שלא ילמד ממעשיו, וזה ודאי לא שייך באומות בזה"ז ולהם נתנה הארץ, והמקום צר אצלנו ומפוזרים ביניהם וכל אחד ואחד מצפה ומחכה להשתדל לשכון אצלם כדי להמציא מזונות ופרנסת אנשי ביתו ודאי דאין להחמיר כלל" עכ"ל. וע"ע מש"כ בשו"ת חלקת - יעקב (או"ח סי' קפ"ב, אה"ע סי' ל"ח).

עוד יש לציין לחידושו של הכף החיים (סימן שפב סק"א) שכתב דלפי"ז נראה דכל שכן שאסור לדור עם ישראל שעושה עבירות בפרהסיא, משום דאיכא למיחש שילמוד ממעשיו, ויש להימנע מלדור בשכנות עם ישראל העובר עבירות.

דף סב:

א"ר א"ש הלכה כראב"י - כתב המצפה איתן: ק"ל למה ליה לשמואל למפסק כראב"י הא בלא"ה קי"ל כוותיה דראב"י בכל מקום דמשנתו קב ונקי. וי"ל דאתא לאפוקי מדרב הונא ור' יוחנן דל"ק אלא דמנהג העם או נהגו כוותיה וכה"ג תי' התוס' במ"ק לאפוקי מדעולא דפסק התם כר' יהודה. עוד י"ל דאיצטריך לאפוקי דאין הלכה כר"מ דאמר אפי' יש שם ישראל א' אוסר וא"כ הוי גזירותיו וכעין הא דלעיל (דף מז) ע"ש.

גליון זה יוצא לאור ע"י 'שיעור הדף היומי' בביהמ"ד אהל תורה רח' הרב יוסף קארו 4 ביתר.

מידי ערב נמסר שיעור בצורה רהוטה ובהירה בשעה 7.00 בערב - שמעו ותחי נפשכם.

כמו"כ מתקיים שיעור 'למשכמי קום' לאחר הנה"ח בביהכ"ס 'תורת משה מציון' רח' החוזה פינת דרכי איש, ו'למאחרי שבת' בביהמ"ד אהל יששכר רח' המגיד ממועזריטש 144 בשעה 10.35 בערב.

ניתן לשמוע את השיעור בקו השיעורים במס' 02-5941069 חדר 791 ולהקיש 1213

ניתן לקבל גליון זה ע"י בקשה למייל: K0504166339@gmail.com

בכתובת זו ניתן לקבל גם את הגליון היוצא ע"י 'בית מדרש גבוה לכהנים' ללימוד הלכות עבודת ביהמ"ק, לתרומות עבור 'בית מדרש גבוה לכהנים' פנו לטל 0504166339 או דרך מכשירי נדרים.